

mpkslas • menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1985

BIRŽELIO MĖN. 15 d. / JUNE 15, 1985

PART TWO — Nr. 117(24)

Šiame numeryje:

Vidinė emigracija Rytų Vokietijoje ir Lietuvoje.

Krauju ir neišdildomu rašalu.

Dvi naujos dailės knygos iš Lietuvos.

Jonas Vizbaras-Sūduvas apie naująjį savo romaną „Kur bėga Šešupė“.

Vytauto Pluko eilėraščiai.

Lietuvos krikštas.

„Draugo“ jubiliejinis koncertas.

Prierašas prie straipsnio apie Čingis Aitmatovą.

Chicagos teatruose.

Nauji leidiniai.

„Draugo“ knygyne.

Krauju ir neišdildomu rašalu

BORIA SAX *

Lietuvis autorius Gintautas Iešmantas teberašo poeziją kalėjime — jis 1980 m. gruodžio mėn. 15 d. buvo nuteistas šešeriems metams darbo stovyklos ir priedo penkeriems metams vidaus egzilės už „antisovietinį šmeižta“ jo poezijoje ir straipsniuose. Rašydamas poeziją — ir protestuodamas dėl savo įkalinimo — jis rizikuoja galimu jo bausmės prailgimu. Iešmantui yra uždrausta kurti ir nauji įstatymai (priimti 1983 metais) įgalina kalėjimo vyresnybę pratesti bausmę penkeriais metais tiems kaliniams, kuriuos jie randa atsisakančiais bendradarbiais.

Pripratę prie labai lėkštos pažūros į menus, žmonės Vakaruose reaguos į tokį atvirą nepaklūsumą su pagarbą baimė ir sumišimu. Tai priekaištas mums ir priminimas, kaip mes leidom poezijai tapti nereikšmingai mūsų visuomenėje. Jungtinėse Amerikos Valstybėse plačiai reikiama baimė, kad pati menų egzistencija mūsų visuomenėje gali atsidurti pavojuje dėl kelių nežymių federalinės paramos sumažinimų. Tuo pačiu metu Iešmento gestas mus nuramina, teigdamas poetinio pašaukimo pastovumą ir vertę. Dvasia pakyla pastebėjus, kad žmonės dar gali jaustis tiek poezijos grąsinami, jog grūda į kalėjimus tuos, kurie ją gamina.

O ar Iešmantas yra didelis poetas? Jo įsipareigojimo intensyvumas rodo, kad jis galėtų būti. Mes negalim žinoti. Kol kas nė vienas iš jo raštų nėra Vakarų pasiekęs. Keli jo jaudinantys laišškai buvo išspausdinti pogrindžio spaudoje. Rašydamas apie koncentracijos stovyklą jis sako: „Langai pusiau uždengti sniegu. Žiūri laukan, ir prisimeni snieguotą, vėjuto vaikystę. Esame miškų apsupti; sako, gausu aviečių. Aišku, ne mums.“

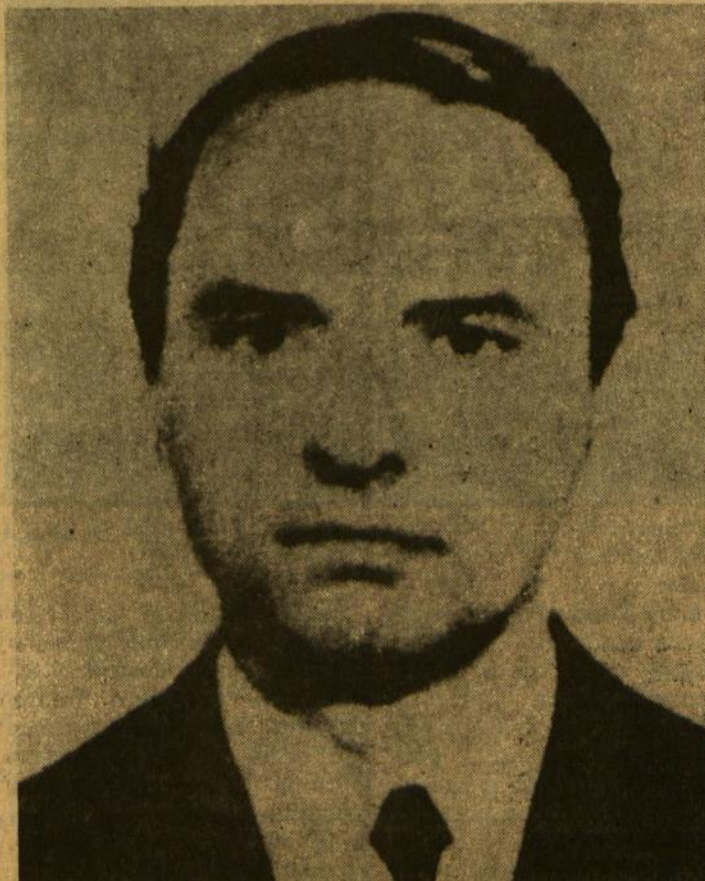
Yra gera galimybė, kad vienu ar kitu būdu kai kurie

Iešmento eilėraščiai ilgainiui ras kelią į Vakarus. Tada, nežiūrint, kad jie parašyti palyginus nežinoma kalba, jie susilauks egzilės bendruomenės dėmesio, o greičiausiai ir platesnės literatūrinės publikos. Bet yra kitų poetų panašiose sąlygose, kurie taipgi rizikuoja net be vilties sulaukti tokių tolimų ir abejotų atpildų. Žurnalistas Eduardo Galeano yra pasekęs apie eilėraščius, parašytus ant cigarečių popieriaus ir anonimiskai išsmugeliuotus iš Urugvajaus pagarsėjusio kalėjimo Penal de Libertad. Čia yra darbas ne intelektualų, bet paprastų žmonių. Daugiausia tai kasdieninio gyvenimo vintetės, išreikštos tiesiai ir paprastai, kaip šis anonimisko Urugvajaus kalinio eilėraštis:

*Persimesti žodžiu su bite
jos dūžiančiam skrydy
pasakyti skruzdėlei skubėti
su duona
jo poniai žmonai
stebėti vorą
ir gėrėtis grožiu
jo nuostabių kojų
ir prašyti
pamažiau lipti tinklu
visa tai yra būdai
pasipriešinti*

Kas pastūmėjo autorius rizikuoti rašyti šiuos eilėraščius ir juos slapta perduoti? Kokia bebūtų priežastis, ji neatrodo iš pagrindų politinė. Jie detalai nedokumentuoja vykdomų kankinimų. Jie nėra skirti vyriausybei pulti. Gal eilėraščių intencija buvo sudaryti kokį nors žmogišką ryšį su išoriniu pasauliu.

Yra įprasta drausti kaliniams, ypač politiniams kaliniams, rašyti, kad jie yra kalėjime. Noriu labai atsargiai skirti šį draudimą nuo cenzūros. Asmuo yra cenzuruojamas, kai jam ar jai yra draudžiama spausdinti kai kuriuos darbus, paprastai dėl jų turinio. Draudimas

Gintautas Iešmantas (g. 1930), baigęs Vilniaus valstybinį pedagogikos institutą, lituanistas. 1980 m. apkaltintas antisovietinio turinio poezijos ir straipsnių rašymu, bandymu juos spausdinti nelegaliojo spaudoje, klausymu užsienio radijo transliacijų. Nuteistas šešeriems metams konclagerio ir penkeriems vidaus egzilės.

rašyti eina daug toliau už cenzūrą. Individui yra draudžiama iš viso rašyti, nežiūrint koks būtų turinys.

Kim Dae Jung, pavyzdžiui, kalinamam Pietų Korėjoje, nebuvo leista vesti dienoraštį ar turėti užrašus. Kaip kompromisą jis pasiūlė savo sargams atiduoti viską, ką jis parašys. Net ir tokiom sąlygom leidimas nebuvo duotas. Kim, tiesa, turėjo teisę rašyti vieną laišką savo šeimai kas mėnesį. Vieną kartą jis ir laišką idėjo eilėrašči. Cenzorius sugrąžino laišką ir jis buvo priverstas eilėrašči ištrinti. Priežastis nebuvo tiesiogiai politinė. Ji buvo, Kim žodžiais: „Todėl, kad eilėraštis ... paprastai yra jausmų išraiška ... ir jis gali įtaigauti kitus ... kaip jie galvoja ir jaučia“.

Šalia Iešmento yra ir kitų

pavyzdžių, kaip politiniai kaliniai priešinasi kalėjimo vyresnybei, toliau rašydami. Solženicinas sukurdamas pasakojimus žodis po žodžio savo galvoje ir juos vėliau iš atminties nurašydavo. Venezuelos poetas Ali Lameda savo galvoje parašė kelis šimtus sonetų po to, kai iš jo buvo atimtos rašymo priemonės, jam esant Šiaurės Korėjos kalėjime 1967-1974 metais. Gali būti, kad griežta kontrolė, kylanti iš soneto formos, suteikė discipliną, padėjusią jam išlikti.

Armando F. Valladares buvo 1960 m. areštuotas už jo pasyvų pasipriešinimą Kubos revoliucijai. Po kelerių metų kalėjime jis pradėjo rašyti poeziją. Ši užsiėmimą jis tęsė dvidešimt vienerius savo kalėjimo metus, priešindamas sargų kontrolei,

nežiūrint kankinimų, uždarymo kalėjimo vienutėje ir kitų bausmių. Jo eilėraštis „Geriausias rašalas“ yra testamentas drašai ir laisvei:

*Iš manęs jie viską atėmė
plunksnas
pieštukus
rašalą
nes jie nenori, kad aš rašyčiau
ir jie mane užkasė
šioj bausmės celėj
bet jie neužgniauš
mano maisto
šiuo būdu
iš manęs jie viską atėmė
Na, beveik viską —
nes aš dar turiu savo šypseną
savo savigarbą, jausdamasis
laisvu žmogumi
ir savo sieloje daržą
mažų, nemiršančių gėlių
jie nenori, kad aš rašyčiau
Jie atėmė plunksnas
pieštukus
bet aš dar turiu gyvybės rašalą
savo paties kraują
ir juo aš dar vis galiu rašyti
eilėraščius*

Valladares įstengė iš kalėjimo išsiųsti kelis eilėraščius — jų rinkinys, pavadintas *Iš kėdės ligoniams vežioti*, buvo išleistas 1976 metais.

Gali atrodyti neklu išvesti analogijas iš mano paties patirties, nes aš niekad nesu patyręs ką nors panašaus į tuos kalėjimus, kuriuose anie vyrai buvo uždaryti. Tačiau siūlosi kai kurie palyginimai. Aš atsimenu, kai rašiau poeziją pragyvendamas iš bet kokio juodo darbo, kokį tik galėjau gauti. Grįždavau namo pavargęs ir jausminiai išsemtas po aštuonių iki dešimties valandų kieto darbo, ir skirdavau vakarą dar intensyvesniam rašymo darbui ypatingo intensyvumo. Ir todėl aš jaučiau, kad galiu susitikti su bet kuo — nežiūrint jo socialinės pozicijos — kaip lygus su lygiu. Jei nebuvau dienos metu nieko parašęs, neidavau miegoti, kol tai padarydavau. Darbo pertraukų metu užsirašinėdavau eilutes savo knygutėje.

Rašymo aktas, vykdomas tokiose sąlygose kaip kalėjimas, pasidaro kažkas (Nukelta į 2 psl.)

Kertinė Parastė

„Vidinė emigracija“ Rytų Vokietijoje ir Lietuvoje

Dar šiandieną ausyse skamba kadaise girdėti vieno lietuvių rašytojo žodžiai: „O savaip mes esam laisvi. Poezijos, dailės, muzikos pasaulis yra mūsų. Atliekam „pareigą“ partijai, atkalbam privalomus „poterius“, o viduje darome, ką tik norime...“

Šie žodžiai vėl šovė į galvą, beskaitant britų istoriko Timothy Gorton Ash įspūdius iš Rytų Vokietijos, pasirodžiusius naujame Londono žurnale *Granta* (1984 rugsėjis). Jis rašo, jog tenai tebegyva sena vokiečių inteligentijos kultūrinė tradicija — puoselėti savo vidaus pasaulį ir kuo toliau laikytis nuo politinio gyvenimo. Taip daugelis elgėsi nacių laikais, taip daugybė tebegyvena šiandien. „Vidinėje emigracijoje“ užsiklėdę nuo partijos totalitarinių reikalavimų, jie maitina savo dvasią muzika, dailė ir literatūra. Pavyzdžiui, jie tiesiog garbina Ernst Barlacho mįslingas skulptūras, kurias įsiai sukūrė, patsai būdamas „Trečiojo Reicho“ „vidiniu emigrantu“. Tačiau nors jie, kiek tai įmanoma, ignoruoja valstybę, jie vis tiek išoriniai atiduoda iš jų reikalaujamą konformizmo duoklę — universitetuose, redakcijose, viešuosiose posėdžiuose. Viešai jie tvirtina ir prisiekinėja tai, kuo jie privčiai bjaurisi.

„Vidinė emigracija“, — rašo Ash, yra Rytų Europai būdingo „dvilypio gyvenimo“ intelektualinė forma. Tai plyšys tarp viešojo ir privataus „aš“, oficialios ir neoficialios kalbos, išorinio konformizmo ir vidinio disidentizmo. Jau ankstyvoje jaunystėje pradedama automatiškai nusiimti vieną kaukę ir užsidėti kitą. Britų istoriko nuomone, tokia „vidinė emigracija“ yra labiau paplitusi ir intensyvesnė nelaisvoje Vokietijos dalyje, negu Vengrijoje, Lenkijoje ar Čekoslovakijoje. Tai iš dalies galima paaiškinti ypatinga vokiečių „vidinio gyvenimo“ tradicija. Šis „susitelkimas į vidų“ ryškus pastarojo dešimtmečio Rytų Vokietijos literatūroje, nes daugelis tenyksių rašytojų

nebeteko vilties pakeisti santvarką savo raštais.

Eilėraštyje „Mes visi labai daug praradom“ poetė Eva Strittmatter rašo:

*Neapgaudinėkim savęs: ir aš, ir tu,
Mes gimėm atviram pasauliui.
Dabar mes laikom duris
uždare —
Jam ir jai ir kitiems...*

Nors Evos Strittmatter poezija visai nesocialistiška, ja ne tikta spausdina, bet Rytų Vokietijos kultūriniai pareigūnai giria jos „melancholišką individualizmą“. Šiandien Rytų Vokietijoje iš rašytojų nebereikalaujama būti politiskai užsiangazavusiais. Prieš 25 metus Bitterfeldo konferencijoje kompartija įsakinėjo rašytojams vaizduoti darbininkų gyvenimą; šiandien kompartija labai patenkinta, kad jie neberašo apie darbininkus. Naujoji „vidinio gyvenimo“ literatūra valstybei ir partijai nepavojinga; ji parankesnė už literatūrą, kuri kritiškai nagrinėtų Rytų Vokietijos tikrovę. Partijai tokios literatūros jau užteko.

Britų istorikas pabrėžia skirtumą tarp rašytojų Rytų Vokietijoje ir Lenkijoje. Geriausi, kritiškiausi ir drąsiausi rašytojai Lenkijoje metė išsūkį cenzūrai bei partijos monopolui ir pradėjo patys spausdinti savo raštus savilaidiniu būdu. Jie sukūrė ištisą nepriklausomą kultūrą ir leidyklų tinklą, įsteigė tokius žurnalus kaip *Zapis* ir *Puls*. Rytų Vokietijos rašytojai emigravo — vidun, kaip Eva Strittmatter, ar išorėn — į Vakarų Vokietiją.

Antrajam pasauliniam karui baigiantis, vokiečių rašytojas Thomas Mann labai kritiškai pasisakė apie savo tautiečių polinkį apsiriboti „vidiniu, dvasiniu gyvenimu“. Nuo Liuterio iki Goethes, vokiečių intelektualų sukurtas „civilizuoto asmens“ idealas stokojo politinės ir visuomeninės atsakomybės. Jie pastatė dirbtinę sieną tarp „dvasinio-meninio“ ir „politinio-visuomeninio“ idealo pasaulio. Mann tvirtina, kad tie vokiečių intelektualai

*Boria Sax yra poetas, mokslininkas ir žmogaus teisių sąjūdžių aktyvistas. Kelių knygų autorius: jų tarpe *Rytų vokiečių meilės poezija* (Bouvier, Bonn, Vokietija) ir vėliausiai — Rytų Vokietijos poeto Lutz Rathenow eilėraščių rinkinio vertėjas. Šis Sax straipsnis, pavadintas „With blood & indelible ink“, pasirodė Amerikos katalikų savaitiniame žurnale *Commonweal*, 1985 m. gegužės 17 d. numeryje. Vertimą spausdiname, *Commonweal* žurnalo leidėjams maloniai leidus.

klydo, manydami, kad vidinė, dvasinė kultūros laisvė gali būti atskirta nuo išorinės, politinės laisvės. Jie pamiršo tikrojo humanizmo, pilnutinės asmenybės idealą. Toksai jų nusistatymas pasirodė esantis lemtingu ir iš dalies privėdė prie susitaikymo su (nacių) barbarizmu ir nesipriešinimu jam vienoje pasaulio pažangiausių ir labiausiai civilizuotų tautų — Vokietijoje, — prieš 40 metų kalbėjo Thomas Mann. Jo žodžiai nemažiau aktualūs ir šiandien.

1941 m. birželio 14-15 dienomis įvyko pirmas masinis Lietuvos žmonių trėmimas į Sovietų Rusijos gilumą. Čia matyti kai kurios vietos Rusijos imperijoje, kur ir dabartiniu metu yra buvę ar tebėra laikomi sovietinei sistemai pavojingi asmenys: Uljanovskas (viršų, kairė); Černiachovskas (viršų, dešinė); odos fabrikas, kuriame dirbo Ona Pranckūnaitė (apačioje, kairė); Bakalo konclageris, kur kalėjo Vytautas Vaičiūnas (apačioje, dešinė).

Dvi naujos dailės knygos iš Lietuvos

DR. P. REKLAITIS

Marija Matuškaitė. Portretas XVI — XVIII a. Lietuvoje. Vilnius: Mokslo, 1984. 165 psl. su 123 juoda-balta paveikslais tekste ir 73 spalvotomis reprodukcijomis kreidiniame popieriuje. Formatos: 27 × 17 cm.

Senesnės kartos tautiečiai, kurie prieš karus turėjo progos pakeliauti po kraštą galėtų prisiminti, kaip gausūs būdavo Lietuvoje senuose dvaruose šeimos ainių portretai. Jų vieno ar kito neturkdamo net smulkesnės slėktos trobų seklyčiose. Garsios buvo didžiosios portretų galerijos magnatų rūmuose, kaip išlikusioji Radvilų Nesvyžiuje, žuvusioji Sapiegų Antakalnyje. Ne visi šitie portretai buvo meninės vertės, ne visi jie buvo labai seni: daug jų buvo tik vėlesnės kopijos, atliktos neįgudusia ranka. Kai kas juos laikė svetimais lietuvių kultūrai. Daugybė jų žuvo gaisruose, karuose, buvo išvežta Lenkijon, Rusijon, sunaikinta ardant dvarus. Kiek geriau išsilaikė vad. fundatorių portretai bažnyčiose. Komunistai ilgą laiką jų vengė, kaip „feodalines klasės atgyvenų“, bet vystantis dailėtyrai susidomėta ir šiuo muziejinio turto kompleksu.

Autorė, žinoma savo erudiicija ikonografijos ir kostiumologijos srityse, jau publikavusi Lietuvos renesanso antkapių ištirimą, čia pateikė sistemingą aprašymą Lietuvos ponijos — didikų, bajorų ir dvasiškių — XVI-XVIII amžių aliejumi tapytų portretų, kiek jų surinkta ir saugoma Lietuvos, Gudijos bei Lenkijos muziejuose.

Nežinomas dailininkas. Nežinoma Oginskių giminės moteris. XVII a. (drobė, aliejus). Kauno Čiurlionio dailės muziejus.

Kai kurie išnykę tapyti originalai tiriami pagal išlikusius raizinius, jei tokie buvo pagaminti. Šių portretų priklausomumą Lietuvai nustatyti palengvina į portretus įtapyti herbai ir įrašai. Autorė išaiškina šitų portretų pagrindinius tipus, jų formų raidą, kilmę ir stiliaus įtakas.

Studija išeina iš dailėtyros rėmų, ji turi reikšmės genealogijai, heraldikai, kostiumologijai, sykiu ji sudaro raizikų elementą bendrame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros vaizde. Naudojama palengvina rodyklės, duota daug bibliografijos išnašose. Tiražas 20,000 egzempliorių.

Vincas Kisarauskas. Lietuvos knygos ženklai 1518-1918. Vilnius: Mokslo, 1984. 219 psl.

Autorius, vienas iškiliųjų Lietuvos grafikų, pasižymėjęs ekslibrio projekto srityje, čia paskelbė daugelio metų kolekcionavimo ir tyrinėjimo rezultatus: pilnai dokumentuotą visų senosios Lietuvos knygos savininko ženklų katalogą iki Nepriklausomybės paskelbimo arba I pasaulinio karo pabaigos metų — 1918. Alfabetine tvarka aprašyta iš viso 1033 ženklai privatinų ir institucinių rinkinių; didesnės dalies jų paduotos sumažintos reprodukcijos. Aprašytų objektų gausumu ir informacijos pilnumu šis katalogas viršija ankstyvesnius, pvz., Wittygo ar Galaunės tos rūšies katalogus.

Kisarauskas savo katalogą įtraukė ne vien paprastus ekslibrius — etiketes, įklijuojamas į viršelio vidinę pusę, bet ir seniausios knygos nuosavybės paženklinimo formas: knygos savininko įrašai ranka ir vad. superekslibriai — reljefiniai ženklai, įspausti į viršelio viršutinę pusę, o taip pat plati sritis antspaudų, kuriuos naudojo daugiau viešos bibliotekos. Taigi, čia ne dailėtyrinis, bet daugiausia knygotyrinis veiklas: aprašomi vien tik faktiniai, knygose surasti ženklai, bet ne dailininkų sukurti ekslibrių projektai. Aprašyti ne tik knygos savininko ženklai, atsiradę dabartinės Lietuvos teritorijoje, bet įtraukti kai kas iš Gudijos, Lietuvos išeivių Lenkijoje ir JAV.

N. Flensburgietis. Stanislovas Sabinas. 1590 m. (vario raizynas).

Mažosios Lietuvos (Klaipėdos krašto, Tilžės ir kt.) ženklai aprašomi knygos pabaigoje atskirai, atsižvelgiant į jų skirtingą pobūdį. Mažosios Lietuvoje gausu superekslibrių XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Knygoje nepaaiškinta šitų superekslibrių religinė reikšmė: jie buvo padaromi be išimties ant maldų, giesmių ir šv. Rašto

knygų, kurios buvo konfirmacijos proga dovanojamos konfirmantui, įrištos, su ant viršelio įspausa savininko pavarde, konfirmacijos data ir pirmos komunjijos ženklu — taure. Šitie superekslibriai buvo naudingi religinėje praktikoje bažnyčioje. Tai ne mokslingumo ar bibliofilijos, bet mažlietuvių pamaldumo paminklai. Tiražas — 4000.

Jonas Vizbaras-Sūduvas apie naująjį savo romaną

(Pokalbis su Stasiu Liepu)

STASYS LIEPAS: Paprastai iš romano antraštės, jeigu čia tiesiog vardu nepristatomas pagrindinis jo herojus, jau galima užčiuopti romano struktūrinių pagrindų, kurį esminį bruožą arba, sakysim, jo dvasinės panoramos spalvingesnį pjūvį ir t.t.

Savo naująjį romaną pavadinęs „Kur bėga Šešupė“, lyg ir terodote vienintelį signalą, jog veiksmas vyksta Lietuvoje, jeigu ne, dar siauriau, Sūduvoje. Kokia Jūsų motyvacija tokio vardo pasirinkimui?

JONAS VIZBARAS: Laikas, gamta ir žmogaus sukelti įvykiai pažadina kūrėjo vaizduotę ir skatina griebtis teptuko ar plunksnos užfiksuoti charakteringam laiko įvykiui ar būdingai gyvenimo iškarpai. Sutinku, kad giliau mąstantis žmogus iš kūrėjo antraštės pajunta jo struktūrinę tematiką brožuos. Kaip ir neretas atsitikimas, sutinkamas beletristikoje, kada daiktai arba gamtos stichinės jėgos apsprendžia veikalo herojaus

Nežinomas dailininkas. Ona Ketlerytė-Radvilienė. XVI a. pabaiga (drobė, aliejus). Verkių rūmai.

veiksmus ir likimą. Pvz., Vinco Krėvės „Šiaudinės pastogės“ personažų, kerdžiaus Lapino, gyvenimas surištas su žaliuojančia Gražio lieta. Ją nukirtus, tą patį dieną miršta ir Lapinas. Šešupė romane yra dvasinis jungiamasis siūlas, rišantis romano veikėjus su Sūduvos praeitimi ir dienos įvykiais. Sunku būtų įsivaizduoti Sūduvą be Šešupės, kaip ir pavasarį be žiedų.

STASYS LIEPAS: Visiems skaitytojams, manau, būtų įdomu Jūsų romano genezėje atsekti pačias pirmines jo ištakas. Kas davė pirminį impulsą, atseit, iš kur kilo idėja jam parašyti?

JONAS VIZBARAS: Ir biologine prasme individo egzistencinė būtis kenčia, atskirta nuo savo kamieno šaknų. Juo labiau žmogus, kaip dvasinė ir metafizinė būtybė, atsiderusi svetimoje erdvėje, savo sielos gelmėje giliau pajunta ir išgyvena glūdinti praetis ilgesį — nostalgijos būseną. Jos bangavimo virpesiai veda į kūrybinį pasaulį ieškoti ryšio su tėvyne, jos tautiniais ir patriotiniais idealais. Tas ypačiai ryšku Adomo Mickevičiaus „Pono Tado“ genezėje, pas Maironį ir kitus mūsų aušrininkus. Sūduva, ilgus amžius gamtiniai dengusi Lietuvos kūną nuo išorinių priešų, praėjusiojo šimtmečio pabaigoje tapo tautinio atgimimo lopšiu, davusiu dr. Joną Basanavičių, Joną Jablonskį, Petrą Kriaučiūną, dr. Vincą Kudirką ir daug šviesių kunigų, kurių dvasinio palikimo lobiais ir šiandien gyva mūsų tauta. Pagaliau neseniai praėjęs „Aušros“ sukaktuvinis šimtmetis... Tai pagrindiniai motyvai, davę impulsą romano „Kur bėga Šešupė“ idėjai ir fabulos plėtočiai.

STASYS LIEPAS: Ar „Kur bėga Šešupė“ susieta kokiais nors dvasinės, idėjinės, vietovinės ar kitokios giminystės ryšiais su Jūsų pirmuoju „Draugo“ 1981 m. premija

laimėjusiu, romanu „Alšėnų kunigaikštystė“?

JONAS VIZBARAS: Laiko, vietos ir siužeto niuansais „Kur bėga Šešupė“ skiriasi nuo „Alšėnų kunigaikštystės“ romano, tačiau veikėjų dvasiniu koloritu, idėjos pasirinkimu ir tautinėmis aspiracijomis „Kur bėga Šešupė“ yra premijuoto romano analoginė tasa.

STASYS LIEPAS: Kokioje idėjinėje orbitoje skrieja ir kokių filosofinių rūbų puošiasi čia Jūsų vaizduojamo lietuviško gyvenimo kūrybos, o gal „šešupiniam“ gyvenimui toks palyginimas netinka?

JONAS VIZBARAS: Romano veikėjų gyvenimo

sūkurys skrieja tik lietuviškomis spalvomis nužymėtoje orbitoje, sukamas gyvybinių tautos aspiracijų ir bendrinių gimtosios kalbos ištakų. Į jį įvedus svetimų, kosmopolitinių jėgų potencialo, kūrybos pavirštų naikinančių ciklonų arba nugrimstų nepasiekiamon sielvaton.

STASYS LIEPAS: Iš kokių šaltinių semėtės informacinių žinių bei duomenų laikotarpio širdžiai ir kūniškom detalėm restauruoti?

JONAS VIZBARAS: Istoriniame romane, kad jame būtų išlaikytas chronologinis veiksmo ritmas ir kad meninė tiesa neprieštaraų istorinei, teko žinių semtis iš kun. J. Totoraicio „Sūduvos istorijos“, iš Alicijos Rūgytės suredaguotos

dviejų tomų „Zanavykijos“ monografijos, Č. Kudabos ir V. Žemaičio mokslinio pobūdžio brošiūrų, papildančių minimus istorinius veikalus.

STASYS LIEPAS: Kuomi grindėte savo priešaušrinio romano veikėjus: ar kokiais istoriškai tikroviniais žmonėmis ar išskaptavote pagal savo kūrybinės fantazijos polėkį?

JONAS VIZBARAS: Pagal kultūros istoriko dr. Jurginio teigimą: „... mene yra vertingiausia tai, kas pramanyta, kas gyvenimo patirtimi perkelta į fantaziją, nepriklausomai nuo epochos. Tačiau epocha turi būti tikra, jos negalima pramanyti, kaip negalima pramanyti pačios istorijos.“ Taigi, kad nebūtų nusikalstama minimam dėsniui ir kad būtų išlaikytas istorinio romano struktūrinis balansas, jame veikia kai kurie tikri — istoriniai to laiko asmenys. O pagrindiniai veikalo herojai yra fiktyvūs, „išskaptuoti“, anot jūsų, mano fantazijos, suteikiant jiems ne tik laiko rūbą, bet ir vyraujančius epochos laisvės troškimus ir kovos dvasią.

STASYS LIEPAS: Mūsų romanų bemaž infliaciniam antlūdyje ir jų vis labiau pil stanciam vidutinio kiškume — kuriuo savitu brangakmenių vylėtės šį savo dvasios kūdikį sušvitėsiant: tematikos naujumu, idėjinio novatoriškumu, fabulos idomumu, veikėjų psichologinių gyvakraujų, o gal kokiais naujais dar brožais, kurie kaip nors praturtins mūsų literatūros rutiną?

JONAS VIZBARAS: Nesu linkęs tikėti, kad hedonizmo bei pragmatizmo pažiūromis besizavinti šiuolaikinė mūsų literatūra kaip nors praskaidrintų, jau ir taip aytimos aplinkos užgožtas, tautinio išlikimo viltis. Taip pat neturėjau intencijos sušvitėti kokiais nors novatoriškumais, juk pagrindiniu naujo kūrinio kritiku ir vertintoju visuomet bus eilinis skaitytojas ir ateitis. Pagaliau juk neginčytinai lietuviškojo

Krauju ir neišdildomu rašalu

(Atkelta iš 1 psl.)

stichiško. Tai yra beveik pirmapradis impulsas, kuris geriausiai išryškėja, kai visi kiti motyvai — garsas, pini-gai, politinė įtaka — yra atkri-tę. Tai yra veiksmas, kuriuo autorius teigia savo esminę vertę, o tuomi ir visų žmonių vertę. Dėl to galima matyti priežastį, kodėl poezija randama veik visose kultūrose ir įvairiausiose aplinkybėse.

Neleisti autoriui rašyti reiš-kia griauti jo esminę žmogišką savigarbą. Cenzūruojamas asmuo negali savo darbo spausdinti, bet jis vis tiek gali kurti meną, išlaikyti vertės pajutimą, kurį šis pašau-kimas jam suteikia. Aišku, draudimai rašyti ir spausdinti eina ranka rankon. Jei ką nors rašai, galima tikėtis, kad bandysi literatūrinį darbą ir toliau perduoti. Mažą mažiausią, darbas bus parodomas šeimai ar draugams. Ir samiz-dato cirkuliacija tėra šio natūralaus gesto pratęsimas.

Daugelis — iš tikrųjų, dauguma — vyriausybės gero-kai kontroliuoja tai, kas spausdinama. Nežinau jokios valdžios, kuri eitų tiek toli, kad draustų rašyti nekalina-miems piliečiams, nors kai kurių pareidymai prie to priartėja. Kambodijoje, kol ją valdė Po Pot, buvo vedama sisteminga visų raštingų in-dividų likvidacija.

Rumunijoje 1982 metais pra-vesti įstatymai apriboja rašomųjų mašinėlių savinin-kystę ir naudojimą, jas palie-kant tik tiems, kuriems vietinė milicija tai leidžia. Net tie, kuriems leidžiama mašinėles turėti, gali jas naudoti tik tai tam tikslui, kuriam leidimas išduotas. Savininkai turi pranešti apie visus mašinėles taismus. Kiekvienieriais metais savininkai turi karto-tekai pateikti kortelę su visais mašinėles atspaudžiamais ženklais — tai užtikrina galimybę susekti, kokia mašinėle rankraštis buvo rašytas. Rašytojai turi taip pat varžytis dėl popieriaus trūkumo, nes didžioji dalis popieriaus yra atidėta valdžios patvirtintiems tiks-lams. Kas bus toliau? Ar žmonės turės registruoti visas plunksnas ir atsiskaityti už rašalo naudojimą? Kartais stebiuosi, kokia turi būti lite-ratūros padėtis Rumunijoje po šitokiais suvaržymais. Bet aš labiau gailiuosi kenciančių rašytojų, negu pačios litera-tūros. Literatūra išliks. Ji visad išliks.

Atrodytų, kad Iešmantui būtų paprasta nusilenkti Sovietų autoritetams — tik trumpam laikui — kol bus paleistas. Jis galėtų sustoti rašęs poeziją ir protestavęs savo kalinimą. Vadinkime tai kvailumu, užsispyrimu, ar heroizmu. Vadinkime tai humanizmu ar paikumu. Bet kas jį stumia atsisakyti, yra poetinis impulsas — ir tai atpažins rimti rašytojai. Net šiandien tai skatina ištikimybę ir baime.

romantizmo pradininkas Adomas Mickevičius, kurio laurai puošia ir pasaulinės literatūros panteoną, savo kūrybinėje tematikoje niekadous nenutrūko nuo Lietuvos — tėvynės ir jos istorijos. Ji visuomet jam buvo „mielesnė už sveikatą“. Tai aš, menkas Sūduvos laukų vabalėlis, džiaugiuosi galėjęs savo vizijose aplankyti Šešupės laukų ramunę, kurios dar neišrovė sovietinio trakto-rius žagrė.

STASYS LIEPAS: Dėkoju už malonų pokalbį. Lauksime gaivaus lietuviško ramunų kvapo dvelkėtelėjimo iš Jūsų šviežiai sukrautos kūrybinio žodžio kupetos!

J. Veselis. Jeronimas Radvila. Apie 1750 m. (drobė, aliejus). Muzėum narodowe w Warszawie.

Vytautas Plukas

Rožančius susipynė

Veronikai Beleckienei 95-rių sulaukus

TĖVE MŪSU...

mąstau ir nebeatsimenu
judu ir nebenuieinu
greitai pasiklystu
klausa bet vos girdžiu
matau bet neryšku
siekiu ir nejauciu
noriu ir nebegaliu
praeitį dar surandu
gyventi nebeįdomu
niekam nebeįtinku
nebeįtinku
negera būti klišiviniu
baisiai nuobodu
mirties laukti
baisu...

...KASDIENĖS MŪSŲ DUONOS...

jauni pabėgti stengėmės
kai piktas ruskis engė mus
šipkartės iš dėdės laukėme
Amerikon nedrąsiai plaukėme

give me your masses
yearning to breathe free
send these the homeless
the tempest-tossed to me
I lift my lamp
beside the golden door

nepaskaitydami supratome
siuvykloj vargome
dolerius taupėme
New Yorke gimdėme

Nepriklausomon grįžome
per dienas triūsėme
ir barnių vengėm mes
gyventi rengėmės
javus į pėdus rišome
iš aruodų nežarstėme
dobilus grėbliais glostėme
jaunu prakaitu laistėme
žemę tėvų...

...DUOK MUMS ŠIANDIEN...

bado nematėme
tėvynę statėme
dirbom ir meldėmės
SAVIEJI valdė mus
ežere maudėmės
ešerius gaudėme
turgun važiavome
griovį raliavome
atlaides šventėme
giminę kvietėme
versieną kepėme
alum užgėrėme
pyragus gyrėme
šokom ir žaidėme
iki gaidžių...

...IR ATLEISK MUMS...

ne visi gyvent norėjo
taip kaip patarlė kalbėjo
nėra ko pauti nepasėjus
augino šviesą raštingieji
vienas ar kitas gal tingėjo

silpnėsi linko pavėjui
per minkštai ministerijose sėdėjo
mindžiojo rūtas niekadėjai
generolų buvom per daug prisiperėję
juk MES juos žąsimis penėjom
kai vekseliai Žemės Banke klestėjo
skolas prakaitu MES išmokėjom
nebauski mūsų darbščių audėjų
jeigu mes SAVES nemylėjom
genties ateičiai dirbome
be pagyrų...

...KAIP IR MES ATLEIDŽIAME...

už išprievartautą tautą
už nukirstus ąžuolus
už išganytus dobilus
už bergždžius javus
už ištryptus linus
už kraują tekėjusį upeliais
už karčias ašaras seselių
už suvedžiojamą vaikelių
už suklastotas pasakas senelių
už apgaulę smurtą
ir pančius
už mūsų visos genties kančią
argi — MES TURIME atleisti
ir nieko nekeikti
už pavogtą laisvę tautos
ir žmonių...

...IR GELBĖK MUS NUO PIKTO...

tenai
nuo nesavos kalbos
nuo veidmainių klastos
nuo parsišalėlių žalos
nuo sukčių girtuoklių
apgavikų
nuo šlykščių tėvynės išdavikų
nuo engėjų raudonų
nuo niekšų svetimų...

cionai

nuo tautai mirštančių vaikų
nuo gentį užmirštančių jų sūnų ir dukterų

nuo savimylėję paskendusį vadų
nuo veikėjų tuščių kalbų
nuo žyniais tapusių beraščių
nuo atbukusių sąžinių kraštui
nuo auksu storų dvasios ubagų
nuo garbėtroškų tuščių plepalų
nuo vis dar kardais tebekovojančių
nusenusių karių...

...MELSKIS UŽ MUS...

oi toli mūsų gimtinė
pasmaugta tenai nauja gadynė
svetima saulė akis gadina
už ką baudi mūsų tėvynę
labai prašėme Jūsų Didybę
nesimeldi už mus iš aukštybių
nedaug mes tenusidėjome puikybė
bet daug kentėjome praeityje
nuo pančių svetimų...

...DABAR...

ačiū už per vandenį ištiestą ranką
mums seniems savoj žemėj bežemiems
Vytautai mano sūneli brangus
tėvui vienuolika karčių metelių
nekalta Kazachstane bevargstant
tėviškėje žvarbūs vėjai mums žiauriai pūtė
tada mumis stipriai rūpinosi Genutė
narsi tavo jauna sesutė
neleido ji nei tėvui anei man pražūti
dabar mes vėl į krāvų susigūžę
džiaugiamės dovanomis dalužės
čia mums laisva žemelė jaukiai juokias
laisvas vėjas laisvę laisvai dainuoja
čia nei vienam darbščiam netrūksta duonos
čia širdyse ūlioja jaunas juokas
ir džiaugsmas glosto mūsų širdes
kelčiai tiesūs į gražią ateitį išves

proanūkėlius ir jų vaikų kartas
jie regiu kada Puože prie ežero
vėl protėvių tėvynės laisvę švęs
neužgesindami laužų...

...IR MŪSŲ MIRTIES VALANDOJE...

kur banguoja Nemunėlis
kur Šešupė miela plaukia
ten Lietuva mano brangi
tenai širdį mano traukia

oi rožančius susipynė
Vytautai vaikeli mano tu
ko nevažiuoji į tėvynę
aplankyti Puožo grožybų
ir gimtų laukų
man per vėlu...

...AMŽINĄ ATILSĮ DUOK JIEMS...

a.a. mano geram vyrui Joneliui
miegančiam svetimoj Holy Cross kalvelėj
per anksti amžinybėn iškeliauvusiems
duiems mano geriems sūneliams
tėvams ir seneliams
broliams ir seselėms
narsiems savanoriams
darbšties mūsų dirvų artojams
visiems draugams jaunatvės
jau seniai jų dvasios
tarpu smūtkelių slapstos
artimiems užkastiems Sibire
senam Gnuiusui vis slypinčiam
mūsų ir nebe mūsų Puože
kaimynams dingusiems karo audroje
visiems kentėjusiems tremtyje
ir nurimusiems mirtyje
va ir aš iš lėto ateinu
pas jus ilgą takeliu
greit būsim kartu
labai jau vėlu...

AMEN

Lietuvos krikštąs

JONAS DAINAUSKAS

J. Dluogošas savo „Lenkijos Karalystės Kronikos“ 1387 metų žiniose pateikia aprašymą, pavadintą: „Karalius Vladislovas vyksta su karaliume Jadvyga į Lietuvą ir sunaikina pagoniškus stabus, krikščioji visus žmones, apdovanodamas juos iš Lenkijos atvežtais rūbais. Popiežius Urbanas VI-sis jam už tai dėkoja“. Tame aprašyme Dluogošas rašo, kad Jogaila, paėmęs Gniezno arkivyskupą Bodzetą ir daug pamaldžių bei pavyzdingų dvasiškų, nuvyko į Lietuvą, kur esą iki „to laiko Kristus buvo nežinomas ir nekenčiamas“. Esą, nepasitenkindamas „dvasiškais, Jogaila paėmęs su savimi Jadvygą, kad ji pamatytų savo naują tėvynę, naują kraštą ir savo vyro žmones. Taip pat jisai pasiėmė su savimi Mozūrų bei kit. kunigaikščius ir daugybę lenkų aukštų pareigūnų, kai kuriuos jų net išvardindamas, o taip pat ir keturis lietuvių kunigaikščius.

Esą, atvykęs į Vilnių Pelenų dieną (1387.II.20 d.), padaręs suvažiavimą. Sako, su pagalba krikščioniškų kunigaikščių, kurie tada tariamai buvo susibūrę Vilniuje, buvo dirbama su Lietuvos riteriais bei liaudimi, kad pamestų melagingus dievus. Kai, sako, barbarai priešinosi stabų atmetimui, Vladislovas liepęs užgesinti Vilniuje amžiną ugnį; be to, paliepęs šventas girias iškirsti, išlaužyti, o taip pat užmušti ir išnaikinti visas gyvates bei žalčius, kurie buvo visuose namuose.

Sako, sudaužius ir sunaikinus stabus, lietuviai sutiko priimti krikščionių tikėjimą. Lenkų kunigų pamokyti, arba tikriau sakant paties karaliaus Vladislovo, kuris mokėjęs tos tautos kalbą, lietuviai per keliolika dienų buvo supažindinti su tikėjimo tiesomis. Kiekvienam, sako, davė naujus rūbus, marškinius ir naują apsirėngimą iš gelumbės, atgabentos iš Lenkijos. Esą žmonės, patyrę apie tas

lenkų dovanas, masėmis veržėsi. Krikščioji žmonės, suburtus į valsčius, didesnius būrius, duodant vardus masiniais. Krikščioji pašlakstymu vandeniu. Šlėktas, kilminguosius krikščioji individualiai. To skyriaus gale pateiktas Popiežiaus bulės tekstas, duotas 1388.IV.18 d.

Tolimesniuose dviejuose skyreliuose (1387 m. žiniose) Dluogošas rašo apie lietuvių kilmę, jų stabmeldystę, jų atsiradimą Lietuvoje, jų paklusnumą Rusėnams ir jų neturtinę. Tolimesnis 1387 metų žinių skyrelis pavadintas: „Karalius Vladislovas savo žmoną Jadvygą išsiunčia į Lenkiją, o patsai su didžiausiu rūpestingumu užsima Rusėnų bei Lietuvių atvertimu į krikščionišką tikėjimą“. Esą Jogaila visus metus (t.y. 1387-sius) likęs Lietuvoje ir įvairiose Lietuvos vietose pats bei su pagalba savo kunigaikščių, ponų bei lenkų kunigų krikščioji ir mokė žmones tikėjimo, steigė bažnyčias bei koplyčias.

Tomis žiniomis bei jų komentarais pasiremami, lenkų istorikai, publicistai, rašytojai, propagandistai paskelbė šimtus knygų ir tūkstančius straipsnių apie tą Lietuvos krikštą, esą Jogailos su visa palyda ir lenkų dvasi-ninkų pagalba 1377 metais įvykdytą Lietuvoje. Lenkų dailininkas Wojciech Gerson nutapė gražų ir sugestvų paveikslą: „Lietuvos krikštąs“, kuriame greta Jogailos pavaizduota ir Jadvyga bei daugybę lenkų dvasiškių ir pasauliečių didikų, tada krikštijusių Lietuvą. Ta literatūra ir lenkų istorikų išvedžiojimais, istorinių „duomenų“ papildymais vadaudamiesi, ir lietuvių istorikai patikėjo, kad iki 1387-ųjų metų pagoniška, Kristaus mokslo visai nepažinojusi Lietuva, tais metais lenkų buvo apkrikštyta.

Deja, tie lenkų istoriko J. Dluogošo teigimai bei jų komentarai, panašiai kaip ir

tas lenkų dailininko W. Gersono paveikslas „Lietuvos krikštąs“ neatitinka istorinei tikrovei. Visos tos J. Dluogošo žinios (lygiai kaip ir tas W. Gersono paveikslas) vaizduoja vien tik lenkų, ilgainiui vis didėjusį, norą būti laikomais Lietuvos krikščiojais.

Pačių lenkų istorikų surinkti ir paskelbti dokumentai, lenkų istoriko sustatytas Jogailos itinerariumas tas fantastines žinias apie Lietuvos krikštą, tariamai įvykdytą 1387 metais, neabejotinai ir visai paneigia. Dluogošo cituota Popiežiaus Urbono VI brevė ar bulė kalba apie tai tik bendromis frazėmis. Pažymėtina, kad jos teksto nėra Vatikano dokumentų rinkinyje „Monumenta Vetera Polonia et Lithuania“, bet ir tame Popiežiaus rašte nieko nėra apie tą tariamą 1387 metų Lietuvos krikštą.

J. Dluogošo teigimu (1386 metų žiniose) Jogaila iš Vilniaus į Krokuvą atvyko II.12 d. Vasario 13 d. jisai davęs dovanas Jadvygai, o vasario 14 d. (tariamai po kokių nors tikėjimo tiesų pamokymo) jisai buvo pakrikštytas Romos kataliku.

Po to buvo vedybos (pagal Dluogošą II.14 d., o iš tikro 18 d.) bei vainikavimas Lenkijos karaliumi (pagal Dluogošą II.17 d., o iš tikro kovo 4 d.). Lenkų istorikai seniai įrodė, kad vedybų bei vainikavimo datas J. Dluogošas užrašęs irgi klaidingai.

Jogailos itinerariumas (Antoni Gasiorowski „Itinerarium Króla Władysława Jagiełły 1386-1434“, Varšuva, Lenkų mokslo akademija, Istorijos institutas, 1972) rodo, kad po vainikavimo Krokuvoje jis buvo iki III.26 d. Balandžio mėn. 22-26 d. jisai buvo Poznanėje, nes juk reikėjo pacifikuoti Didlenkiją. Po važinėjimų Lenkijoje, Krokuvoje jisai vėl buvo VII.26, VIII.26 dienomis. XI.4 d. Jogaila buvo Lucke. Vilniuje jisai buvo Kalėdoms, 1386.XII.25, bet po to jisai buvo išvykęs į Vitebską ir Polocką ir Vilniuje vėl atsirado tik 1387 m. vasario 17 d. Čia jisai išbuvo iki II.22 d., II.12 d. Vasario 13 d. jisai davęs dovanas Jadvygai, o vasario 14 d. (tariamai po kokių nors tikėjimo tiesų pamokymo) jisai buvo pakrikštytas Romos kataliku.

1387.II.22 d. apie oficialų katalikybės įvedimą Lietuvoje. Kovo 22 d. jisai buvo Merkinėje, o balandžio mėnesį miškuose medžioklėje. Vilniuje, trumpam, jisai buvo VI.1 d., o po to VI.18 d. Lydoje. Liepos 1-5 d. jisai buvo Liubline, o VII.26 d. Krokuvoje. Rugsėjo 26-30 d. jisai buvo Lvove, o Krokuvoje XI.12-XII.3 d. Tie itinerariumai rodo, kad po to Lietuvoje, Vilniuje Jogaila buvo tik 1390 m. gegužės mėn. 12-15 dienomis. Reikia atsiminti, kad Jogaila atvyko į Lenkiją valdyti ir turėjo pažinti kraštą.

Grįžtant prie Jogailos, jau kaip Lenkijos valdovo, pirmo apsilankymo Lietuvoje, neabejotina, kad tu trijų privilegijų davimo metu Vilniuje jisai buvo gal tik kokias penkias dienas ir tai žiemą, vasario mėnesį. Tad apie koki nors, Dluogošo aprašytą, „pagonių“ krikštą negalėjo būti jokios kalbos. Jo paties tik „vienos dienos“ pasirengimas katalikiškam krikštui, aišku, negalėjo Jogailą išmokyti tikėjimo tiesų, o ypač tiek, kad jas jisai būtų galėjęs perduoti Lietuvos žmonėms.

Jadvyga Lietuvoje niekad

nebuvo. 1387 m. vasario mėnesį, kai Jogaila buvo Vilniuje, ji su lenkų kariuomene buvo Lenkijos pietuose ir atiminėjo iš vengrų Lvovo žemę. Dluogošo išvardinti lenkų dvasiškiai ir pasauliečiai didikai, pagal išlikusius lenkų dokumentus, tuo pat metu buvo visai kitose vietose Lenkijoje. Su Jogaila Vilniuje tada buvo tik 1) Trakų kunigaikštis Skirgaila, 2) Gardino kunigaikštis Vytautas, 3) Kijevo kunigaikštis Vladimiras, 4) Novgorod — Sieversko kunigaikštis Kaributas ir 5) būsimasis Vilniaus vyskupas Andrius, kuris faktiškai Vilniaus vyskupu tapo tik 1388 metais.

Greičiausiai tos trys Jogailos privilegijos ir tas tariamas 1387 m. Lietuvos krikštąs buvo ne pagonių, o krikščionių sektantų privedimas prie katalikybės, prie paklusnumo Romai. Tik taip galima paaiškinti Romos sutikimą krikštui laikyti paprasčiausią pašventinimą žmonių masių vandeniu.

Gali būti, kad ir pats Jogaila buvo sektantas, nes jo laikais ir Lietuvoje buvo paplitusi vad. manichėjų — bohomilų sekta, kurios

vienminčiai Prancūzijoje buvo vadinami albigenais, o Italijoje — katarais. Tai patvirtina Kamaraceno vyskupas, kardinolas Petras savo 1418 m. rašinyje apie manichėjiečius Rusijoje bei Lietuvoje. O popiežius Pijus II-sis (Enea Silvio Piccolomini) savo veikale „De Statu Europae...“, pasiremdamas Jeronimu Pragiškiu (kuris 1394 m. su Vytautu lankėsi Zemaitijoje, o iki 1405 m. buvo Krokuvoje ir ten kurį laiką buvo Jogailos nuodėmklausiu), Jogailą jau tiesiog vadina „natione Tartarus“, t.y. kad Jogaila buvo katarų — bohomilų sektos pasekėjas.

Iš esmės 1387 m. Jogailos trys privilegijos gražina Lietuvoje oficialią katalikybės Romos katalikų tikėjimo padėtį. Iš tikrųjų Lietuva katalikų tikėjimo krikštą gavo 1251 metais, kada — Lietuvos valdovas Mindaugas su savo šeima ir su gausia palyda priėmė katalikybę, kaip popiežiaus Inocento IV rašte sakoma: „su didele pagonių daugybe“. Rygos arkivyskupo Jono III-jo ginč su Kardininkų ordinu, arkivyskupo rašte randame, kad Lietuvos karalius (t.y. Mindaugas) krikščionybę buvo priėmęs „su visa savo karalyste ir joje turėjęs dvasininkus“.

Panašus pirmas istorinis valdovo bei jo aplinkos apsikrikščiojimo faktas daugybės kraštų istorijoje laikomas to krašto apsikrikščiojimo data. Taip yra Galų, Frankų, Airijos, Saksų, Vengrijos, Skandinavų, Lenkijos, Rusijos kraštų istorijoje. Taip yra ir su Lietuvos krikštu, įvykusi 1251 metais.

Dluogošo pateikto fantastiško 1387 m. lietuvių krikšto aprašymo jokie neabejotini istoriniai dokumentai nepatvirtina. Atrodo, kad Dluogošas visa tai išgalvojo, siekdamas parodyti nebūtus lenkų „nuopelnus, krikštijant Lietuvą“. Tas aprašymas tėra vien Dluogošo vaizduotės kūrinys. Neabejotina, kad lenkų istorikams nėra lengva atsisakyti to fantastiško mito, nes kitaip juk būtų pažeminta Lenkijos istoriografija ir paneigta krikščionybės platin-tojos aureolė.

Wojciech Gerson

„Chrezt Litwy“ (Lietuvos krikštąs)

„Draugo“ jubiliejinis koncertas

I meniškai išpuostą Marijos aukštesniosios mokyklos salę (ačiū šio koncerto rengėjų būriui) rinkosi „Draugo“ tarnautojai, skaitytojai ir svečiai pasiklausyti solistų Ginos Čapkauskienės ir Jono Vaznelio bei choro „Volungės“ iš Toronto jubiliejinio koncerto, skirto šio laikraščio 75-mečiui paminėti. Atsiverčiam gražiai išleista koncerto programą (ačiū jos sudarytojams ir fotografui Jonui Kupriui). Jubilėjaus proga sveikino Chicagos kardinolas Joseph Bernardin, vyskupas Vincetas Brizgys, Lietuvos generalinė konsulė Juzė Daužvardienė, tėvų marijonų provinciolas Viktoras Rimšelis, PLB Valdybos pirmininkas Vytautas Kamantas bei didžiulis būrys ilgamečių „Draugo“ skaitytojų.

Artistais šiandien visi žavimės. I juos, maloningai atvykusius į šią šventę, staiga įsminga visų akys ir plūsteli avansu aplodismentai. Koncerto pirmą dalį pradėjo spalvingais lietuviškais tautiniais kostiumais pasipuošę „Volungės“ choristai, diriguojant choro vadovei Daliai Viskontienėi, prie pianino — J. Govėdas. Pirmoji koncerto daina „Beauštanti aušrelė“, harmonizuota M.K. Čiurlionio, buvo sudainuota jautriai ir subtiliai be kokios nors jausimos sceninės įtampos žymių. Po jos ėjusi šmaikšti J. Gruodžio harmonizuota liaudies daina „Mergužė mano miela“ susilaukė šiltų aplodismentų. „Nuo Birutės kalno“ (muzika K. Kavecko, parašyta Maironio žodžiams) prasidėjo fortepijone įžanga (man regis, pagrota šiek tiek skubotai). Maironio išreikštas ilgesys Baltijai, jos nerami dydys atspindėjo choro interpretacijoje. Efektinga dainos pabaiga — galingas ir

Solistė Gina Čapkauskienė „Draugo“ jubiliejiname koncerte. Nuotrauka Jono Kuprio

sodrus, bet nerėksmingas forte.

Pabrėžtina choro skambėjimo kultūra vokalinio garso meninės kokybės prasme. Tokio vokalinės kultūros lygio nepasieksi be dainininkų geriausių vokaliniais duomenimis (o tokių „Volungės“ choro yra) ir teisingo bei kryptingo chorisčių vokalinį įgūdžių lavinimo. Jis savo ruožtu neįmanomas be išlavintos dirigento vokalinės klausos ir jo mokėjimo „tvarkyti“ choro vokala. Taisyklingas dainininkų vokalas lemia obertonų turtingą choro skambėjimą, tembrinių niuansų įvairovę, meniškai įprasmina kiekvieną chorinę partiją.

Solistės Ginos Čapkauskienės pristatyti niekam ne-

reikia. Ji savo pasirodymą pradėjo originalio kalba atliktomis arijomis iš Verdi op. „Rigoletto“ ir Gounod op. „Romeo ir Džiuljeta“. Jau pačios pirmos skaidrios ir lankstios frazės užhipnotizavo klausytojus. Solistės balsas, guskambėjęs nušėliuvisioje salėje, verčia viską užmiršus suklasti. Gal tik psichologui pavyktų atnariuoti, iš kokių pojūčių kyla tas įsitikinimas, kad tavęs laukia susitikimas su tikroju menu.

Solistą Joną Vaznelį šį kartą girdėjom atliekanti dainą „Laiškrodis“, papasakojanti apie gyvenimo laiko trapumą, kuris nepareinamai nuo mūsų noro vieną kartą sustoja amžinai. Solisto daina-

vimas, prislopintas iki intymaus kuždesio, atitiko dainos psichologinį turinį. Karaliaus Pilypo monologas iš Verdi op. „Don Carlo“ yra populiarus baritonų koncertiniame repertuare. Klausantis solisto Vaznelio, paveikslų ir emocijų kaita užvaldo mūsų sąmonę ir širdį ir kartu pergyvename tragiško herojaus likimą, kurio širdį išgraužė abejonė dėl karalienės neįtikimybės ir abejingumo.

Choro repertuaras yra tas barometras, kuris parodo ne tik choro esamą lygį, bet ir jo meninę potencialumą, perspektyvą. „Ulai, bitele, ulai“, aukštaičių liaudies daina, kurią išplėtojo neseniai Lietuvoje miręs garsus kompozitorius Ed. Balsys, parodė kitą choro muzikinio raštingumo pusę. Tokios muzikos atlikimas reikalauja ne tik tikslios intonacijos, bet ir gero choro darnumo, paremto dainininkų klausos jautrumu. Sveikintinas choro vadovės Dalios Viskontienės bandymas prisiliesti prie šiuolaikinės chorinės muzikos, — vis ateity atkreipiant dėmesį į ankščiau minėtus muzikai reikavimus.

Šviežiai nuskambėjo lietuvių liaudies daina, harmonizuota J. Švedo, „Anoj pusėj Nemunelio“, kurią atliko sol. G. Čapkauskienė su choru. Kaip klausytojai priėmė tolimesnę dainą, V.K. Banaičio „Tupėjo vanagas“, galima buvo matyti pasibaigus dainai iš besisypsančių choristų ir klausytojų veidų. Norisi pabrėžti choristų beveik nepriekaištingą diktą — tikrai didelio triušo rezultatas. „O Rambyne“ — pagal seną mažlietuvių tekstą muziką parašė J. Štarka. Rūstus pasakojimas apie didingą Rambynų kalną ir ant jo degančią šventą ugnį. Tačiau kryžiuočiai išblaškė ją ir pasiliko Rambynas vienas liūdno krašto praeity. „Bet

Dalis „Volungės“ choro, vadovaujamo Dalios Viskontienės, „Draugo“ jubiliejiname koncerte. 1985 m. gegužės mėn. 18 d. Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje, Chicagoje. Nuotrauka Jono Kuprio

ateis nauja gadynė — nenustokime vilties. Vėl matysi Tu, Rambyne, kaip mums laisvę patekės“ — patetiškai liejosi dainos žodžiai, kurie aktualūs visais laikais.

Po pertraukos, pakeitęs koncertinę aprangą, choras nuotaiškai atliko J. Govėdo dainų pynę. Puikiai susidainavimu pasižymėjo solistų duetas, ypač Cerlino ir Don Džiovani duetas iš Mozarto operos „Don Giovanni“. Choro atliekamos dainos, neminint jų atskirai, parodė, kad ir kėkias geras dainas puikiai profesionalų atliekamas klausytume, vis dėlto šitai neatstos mūsų pačių dainavimo. Dainavimas tai sielos mankšta, kaip sportas kūno. Galbūt vadovės tinkamai parinktos dainos ir traukia šį gražų lietuvišką jaunimą draugėn užtraukti šias smagias dainas: „Apie Joną ir

molio užboną“, harmonizuotą J. Gaizausko, „Kur mėlyna padangė“, muz. Al. Bražinsko, „Prie Nemuno vingio“, muzika M. Noviko. (Šie kompozitoriai dirba Lietuvoje.) Koncerto pabaigai solistas J. Vaznelis atliko Ūdrio dainą iš V. Klovos op. „Pilėnai“.

Po koncerto atlikėjai buvo apdovanoti karštais aplodismentais ir nuostabiomis gėlėmis. Šilti padėkos žodžiai buvo girdimi ir užkulisiuose, kur klausytojai nuėjo asmeniškai pasveikinti atlikėjus. Matyt, ne vienas tas vakarą profesionalų atliekamas klausytume, vis dėlto šitai neatstos mūsų pačių dainavimo. Dainavimas tai sielos mankšta, kaip sportas kūno. Galbūt vadovės tinkamai parinktos dainos ir traukia šį gražų lietuvišką jaunimą draugėn užtraukti šias smagias dainas: „Apie Joną ir

Nijolė Kupstaitė

Chicagos teatruose Brecht'o drama

Be universitetų, Chicagoje ir žymesnės kolegijos turi savo dramos studijas. Čia ypač pasižymi Columbia kolegija, kuri savo teatre, 72 E. 11th St., Chicagoje, pastatė vokiečių dramaturgo Bertolt Brecht: „The Caucasian Chalk Circle“, dabarčiai pritaikyta režisieriaus Seldono Patinkin. Brechtas buvo daugelio dramų ir libretų autorius, o Columbia kolegija savo vaidinimams mėgsta pasirinkti žymesnių autorių kūrinius. Šioje dramoje vaidinamieji įvykiai Kaukazo Gruzijoje, kur po perversmo virtuvės tarnaitė Grūša pagrobta kūdikį ir su juo besislapstydama pergyvena daug nuotykių. Greta vaidinujamas raštininkas, kuris po perversmo padaromas teisėju ir pasižymi savo neįprastais sprendimais. Įvykiai vystosi Gruzijoje pralaimint karą su Persija.

Vaidinimo slinktis gyva, režisieriaus įvesta daug judrumo, skamba septynių instrumentų orkestras. Vaidinimams paprastai parenkami gabesnieji studentai, parodantieji daug talentingumo, jų sudėti papildant reikiama profesionalais.

J. Pr.

Prierašas prie straipsnio apie Čingis Aitmatovą

Kiek teko patirti iš redakcijos, mano informacinis rašinys apie Čingis Aitmatovą išaukė „Draugo“ skaitytojų tarpe šiek tiek susidomėjimą. Vieniems toji apybraiža pasimatė gyva, įdomiai suregta. Kitus nuvylė pats užmojis kalbėti mūsų skaitytojų apie tarybinį rašytoją, pasižymintį įdėniu „kryptingumu“; bent demonstruojantį jį susitikimuose su vakariečiais, kai jis kalba „kaip iš knygos“. Kadangi Aitmatovas rašo rusiškai, jo iškelimas mūsų spaudoje prilygstantis padrasinimui lietuvių rašytojams sekti jo pavyzdžiu.

Tokių užmačių, savaime aišku, aš neturėjau. Bet faktas lieka faktas, kad Maskvos politika mažų tautų rašytojų atžvilgiu anaiptol nėra nekalta. Dažnai, ypač pirmaisiais pokario dešimtmečiais, jauniems, debiutuojan-

tiems literatams būdavo sudaromos sąlygos lavintis rašytojo amate, studijuojant Maskvoj Gorkio literatūriniam institute, prisiglaudžiant rašytojų draugių bendrąbutyje. Ir Čingis Aitmatovui teko atlikti tokį stažą.

Ir štai visai atsitiktinai teko sužinoti apie to gyvenimo nuotakas iš nelaukto šaltinio. Iš albano Ismail Kadarė autobiografinio romano *Stepių dievų saulėleidis*, išversto į prancūzų kalbą 1981 metais. Autorius vieši kurį laiką Latvijos pajūry, aptinka tenai kažkada albanų karaliaus Zogu įsigytą vilą, įsimyli rusaitę. Ir štai kažkokių švenčių išvakarėse sumano jai parodyti, kur jo gyvenama. Parinktas laikas gal ne visai tinkamas. Pasakotojas nujaučia, kad bendrabučio gyventojus yra užvaldęs laukiniskasis siutas, pranašaujantis besaikį

girtavimą. Toji įtampa, sakykim, perteikiama vaizdžiai:

„Mes lipom laiptais aukštyn... Aš bandžiau papasakoti jai apie mūsų židinį ir jo gyvenimą. Pirmas aukštas: čia gyvena pirmųjų metų studentai, dar ne kažin kiek prasikaltę literatūrinėmis nuodėmėmis. Antras aukštas — literatūros kritikai, konformistiniai dramaturgai, tikrovės lakuotojai. Trečiasis ratas: schematiški rašytojai, padalijami, slavofilai. Ketvirtas ratas — moterys, liberalai, žmonės, nusivylę socializmu. Penktasis ratas — šmeižikai, špiegai. Šeštasis ratas — nutautėliai. Tie, kurie atsižadėjo gimtosios kalbos ir rašo rusiškai“.

Autorius neprisipažįsta turėjęs kokių vyriškesnių siekimų, vesdamasis merginą savo kambarėlin. Ją, tarp kitko, pavilioja kažkuris

jo pažįstamų.

„Aš atsukau jam nugarą ir atsidūriau šeštojo aukšto koridorių; nutautėliai ten buvo susimaišę krūvon ir dabar kalbėjosi tarpusavyje visom savo mirusiom ar merdinčiom kalbom. Tai buvo siaubingas košmaras. Iškreiptais nuo girtumo veidais, suprakaitavusiais, apskretusiais, su išdžiūvusiu asarų latakėliais po paraudusiom akim, jie vogravo kimais balsais savo atsižadėtom kalbom, daužė kumščiais į krūtinę, virkavo, kad niekados jų neužmiršią, kad kalbėsia jomis savo sapnuos, kaltino save niekšybe, kad jas paliko tenai, savo motinas, kalnuos bei tyruos, likimo valiai, savo pamotės, kuria yra rusų kalba, sąskaiton“.

„Jie vis tebešūkalojo. Tame mirusių ar išgyvių kalbų žodžių chaose plūduriavo rusiški sakiniai ir posakiai. Jie išnerdavo šen bei ten, iš salelės nykioj jų kolektyvinės pasamones jūroj. „Mano kalba man vaidenas kaip vaiduoklis“ sušukdavo protarpiais vienas iš jų, tarsi atbusdamas iš sapno išgastyje. Mano kūnas suvirpėjo. Koks būna, į ką panašus gimtosios kalbos vaiduoklis?“

Idomu pastebėti, kad Ismail Kadarė sumini sutiktų literatų tarpe ir vieną lietuvių — Mackiavičių. Tikriausiai poetą Bronių Mackevičių. Knygos pradžioje autorius jį aptaria kaip neaiškų, nepatikimą, pilietį. Paradoksalu, bet vėliau, kai Kadarė aprašinėja iškilusį skandalą su Nobelio premijos paskyrimu B. Pasternakui, toji Mackevičiaus figūra pasimato kiek skirtingoj šviesoje. Faktiniai, jįsai yra personažų, iš kurio Kadarė sužino detalijas, kokie bus tolimesni tos kompartijos režisūros, komedijos veiksmas ir scenos.

Rasa Iešmantaitė

Ismail Kadarė. *Le Crépiscule des dieux de la steppe*. Roman. Traduit de l'albanais. Paris: Fayard, 1981.

Solistas Jonas Vaznelis „Draugo“ jubiliejiname koncerte. Nuotrauka Jono Kuprio

NAUJI LEIDINIAI

• Mūsų sparnai nr. 58 (1985 birželis). Lietuvių evangelikų reformatų žurnalas, leidžiamas Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios Kolegijos. Redakcinė komisija: Petras Bružas, kun. Eugenius Gerulis, generalinis superintendentas kun. Stasys Neimanas, Jonas Palšis, Arvydas Ramonis, Jonas Variakojis. Redaguoja Petras Bružas, 4429 S. Talman Ave., Chicago IL 60632. Administruoja Jonas Palšis, 5718 S. Richmond Ave., Chicago IL, 60629. Kaina — auka.

Tai stambus (96 puslapių), gausiai iliustruotas ir turiningas žurnalas, paliečias įvairias religines ir kultūrinės temas ir spausdinantis daug žinių iš lietuvių evangelikų reformatų gyvenimo išsivijoje ir tėvynėje. Šiame numeryje be kitų bendradarbių rašo kun. dr. Eugenius Gerulis.

straipsnyje „Pamoka Atėnuose“ žvelgdamas į žmogaus laisvę iš teologinio taško, kun. Vytautas Bagdanavičius, MIC, gvildendamas Radvilos Juodojo teologinį įnašą; minimi J. S. Bacho, didžiojo religinės muzikos kūrėjo, 300 metų sukaktis, supažindinama su talentinga soliste Eva Tamulėnaitė-Taft. Pasisakoma dabartinio gyvy Lietuvos krikšto minėjimo klausimu. Ypač įdomus iš okupuotos Lietuvos gautas „Laiskas iš Biržų“, kur skundžiamasi reformatų bažnyčiai valdžios sudaromais sunkumais.

Ieva Jankutė-Gerula rašo apie moterų vaidmenį Mažosios Lietuvos tautinio prisikėlimo istorijoje, dail. Dagys pasidalija atsiminimais apie savo gimtąjį sodžių Šlepščius prie Biržų. Nepamirštama ir kūrybos: spausdinama eilėraščių ir Viliaus Nastopkos novelė „Velniamynė“.

„Draugo“ knygyne

Išsivijos metais buvo parašyta ir išleista nemažai istorinių — biografinių veikalų apie ryškesnes mūsų tautos asmenybes. „Draugo“ knygyne tarp kitų dar galima gauti šiuos:

Arkivyskupas Metislovas Reinys. Chicago: Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga, 1977. 245 psl. Kaina — 7 dol. minkštasis viršelias, 10 dol. kietasis.

Kun. Antanas Alekna. Zemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Chicago, 1975. 300 psl. Kaina — 5 dol.

Grigas Valančius. Zemaičių didysis. (Vyskupas Motiejus Valančius). Istorio-biografiniai pasakojimai. Los Angeles, 1978. I dalis. 662 psl. Kaina — 12 dol. II dalis. 523 psl. Kaina — 10 dol.

Vyskupo Pranciškaus Būčio atsiminimai. Surasė ir redagavo prof. Z. Ivinskis ir kun. J. Vaisnora, MIC. Chicago, 1966. I dalis. 301 psl. Kaina — 2 dol. II dalis. 284 psl. Kaina — 2 dol.

Pranas Gaida. Nemarus mirtingasis: arkivyskupas Teofilus Matulionis. Roma, 1981. 369 psl. Kaina — 15 dol.

Didysis jo nuotykis — prof. Juozas Eretas. Autoriai: Stasys Salkauskis, Alina Skrupskelienė, Alfonsas Šešplaukis, Juozas Brazaitis, Ona Labanauskaitė, Antanas Liūma, Stasys Yla. Brooklyn, 1972. 288 psl. Kaina — 5 dol.

Petras Maldeikis. Mykolas Krupavičius. Monografija. Chicago, 1975. 493 psl. Kaina — 15 dol.

Mykolas Krupavičius. Atsiminimai. Chicago, 1972. 364 psl. Kaina — 3 dol.

Mykolas Krupavičius. Visuomeniniai klausimai. Chicago: Popiežiaus Leono XIII fondas, 1983. 488 psl. Kaina — 15 dol.

„Draugo“ jubiliejiname koncerte „Volungės“ choras per antrąją programos dalį. Dirigentė — choro vadovė Dalia Viskontienė. Nuotrauka Jono Kuprio